

پیش نویس مقدماتی سند توسعه کارآفرینی در نظام آموزش عالی کشور

قسمت اول

تهیه و تنظیم: دکتر کامبیز طالبی

(ویرایش دوم - غیر قابل استناد)

پیشگفتار

سند ملی توسعه کارآفرینی در نظام آموزش عالی کشور، سند راهبردی است که با توجه به قابلیت ها، امکانات محدودیت ها و چالش های اساسی توسعه کارآفرینی در نظام آموزش عالی جهت گیری های اصلی، اهداف کمی و کیفی بلند مدت و میان مدت، اقدام های محوری و فعالیت های اولویت دار توسعه کارآفرینی در برنامه چهارم را تبیین می کند.

۱- سند حاضر براساس تصمیمات جلسه مورخ ۸۳/۲/۱۲ شورای مرکزی طرح توسعه کارآفرینی در دانشگاه ها و نظر مقام عالی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و همکاری و همفکری دبیرخانه طرح کاراد و شورای عالی طرح کاراد تهیه گردیده است.

۲- سند های مرجع که در تهیه این سند مورد استفاده قرار گرفته اند به شرح زیر می باشند:

- سند چشم انداز بلند مدت جمهوری اسلامی ایران (چشم انداز ۲۰ ساله)

- لایحه برنامه چهارم پنج ساله توسعه

- قانون اهداف و وظایف وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

- سند توسعه بخش پژوهش و فناوری در برنامه چهارم پنج ساله

مقدمه:

سند ملی توسعه کارآفرینی در نظام آموزش عالی کشور به عنوان یکی از اسناد جهت دهنده و تعیین کننده توسعه کارآفرینی در برنامه چهارم توسعه تدوین شده است. در تهیه این سند چشم انداز ۲۰ ساله جمهوری اسلامی ایران مصوب مجمع تشخیص مصلحت نظام، قانون برنامه چهارم و قانون اهداف، وظایف و تشکیلات وزارت علوم، تحقیقات و فناوری مصوب مجلس شورای اسلامی و تجربیات موفق کشورهای منتخب برای تعیین سیاستها و تشخیص اولویت ها، مورد توجه قرار گرفته است. اهداف کمی برنامه نیز با توجه به عملکرد بخش توسعه کارآفرینی در آخرین سال برنامه سوم توسعه و مبتنی بر مهمترین حکم قانون برنامه چهارم یعنی توسعه دایمی محور اقتصاد کشور و نقش کارآفرینان دانش آموخته دانشگاهی جهت راه اندازی حداقل ۲۰ هزار شرکت دانش بنیان در کشور، تعیین شده است.

معرفی ساختار سند:

ساختار کلی این سند (فصل های ۵ گانه) طبق ساختار پیشنهادی در سومین جلسه شورای علمی طرح کاراد و براساس دستورالعمل سازمان مدیریت و برنامه ریزی و مطابقت با دستور العمل تهیه اسناد ملی تهیه شده است. در عین حال تنظیم زیر فصل های سند منعکس کننده برداشت وزارت از مضمون و اهداف قانون برنامه چهارم و سند ملی چشم انداز بیست ساله جمهوری اسلامی ایران است.

بخش اول - تحلیل وضعیت موجود و شرایط توسعه

۱- تعاریف - وظایف و ویژگی ها و ساختار کلی بخش

۱-۱ تعاریف

کارآفرینی: مجموعه ای از فعالیت های برخوردار از ایده نو که با استفاده از روحیه ریسک پذیری و نوآوری و به کارگیری شیوه های کاملاً متمایز با گذشته، در زمانی کوتاه، اثر بخشی قابل توجهی در عرضه خدمات، اقتصاد و غیره به همراه داشته باشد.

کارآفرینی: افرادی که با توسعه موفقیتها و اقدام های نوآورانه همراه با ریسک، اقدام به ایجاد کسب و کار جدیدی می کنند.

خلاقیت: هر گونه برون داد مثبت تفکرات افراد

مستعد و برخوردار از دانش تئوریک را که بتواند ایده های جدیدی متبلور سازد را خلاقیت می نامند.

نوآوری: خلق تکنولوژی های نو از طریق اجرایی کردن ایده های اجتماعی، اقتصادی و فنی در جهت فناوری اقتصادی را نو آوری می نامند.

ارائه محصول، یا فناوری جدید و یا بهبود یافته، روش های تولید، به کارگیری عوامل جدید در تولید، ساختارهای سازمانی، کشف بازار جدید (شومیتز) ارزش افزوده: دست آورده های اقتصادی هر گونه فعالیت که بتوانند ضمن حفظ ارزش اولیه و سود، تولید سرمایه جدیدی به همراه داشته باشد را ارزش افزوده می نامند.

ایده سازی: به کارگیری خلاقیت ها و ایجاد یک زنجیره از آن در راستای تولید یک مجموعه از دانش چراها (KNOW WHY) و دانش فنی (KNOW HOW) را ایده سازی می نامند.

طرح تجاری BP: طرحی که براساس مبانی اقتصادی و با در نظر گرفتن عواملی مهم چون، توجه اقتصادی، بازاریابی، توجیه مالی و سرمایه گذاری

و قابلیت تولید انبوه با برخوردار از از توجیه فنی و تکنولوژی که بتواند ایده های کارآفرینانه را به فعالیت های درآمد زا تبدیل کند را طرح تجاری می نامند.

مرکز کارآفرینی دانشگاه: براساس آئین نامه اجرایی طرح کاراد، کلیه دانشگاه های کشور موظف هستند که فعالیت های مربوط به ترویج، آموزش و حمایت از ایده های دانشجویان و دانش آموزان را در مرکزی تخصصی به نام مرکز کارآفرینی دانشگاه متمرکز سازند.

فعالیت های شغلی کوچک: آن دسته از فعالیت های برخاسته از ایده های نو و خلاق دانش آموزان و دانشجویان که دارای مهارت های نسبی کارآفرینی بوده و توانسته است منجر به کسب درآمد شود و فعالیت های شغلی کوچک می نامند.

فعالیت های تکنولوژی مدار: مجموعه ای از فعالیت ها که براساس نوآوری های پیشرفته و برخوردار از عملیات پژوهشی و با استفاده از ابزارهای نرم افزار و سخت افزار تکنولوژی منجر به تولید خدمات، محصول و یا هر گونه خروجی دارای ارزش افزوده می شود را فعالیت های تکنولوژی مدار می نامند.

سرمایه گذاری مخاطره آمیز: تامین منابع مالی و اعتبارات مورد نیاز راه اندازی طرح هایی که از لحاظ نوآوری دارای جنبه های توجیهی می باشد ولی

هنوز تبدیل به محصول نشده اند، سرمایه گذاری مخاطره آمیز می نامند.

فناوری: مجموعه دانش ها، روش ها، فرایندها، سیستم ها، مهارت های فنی و سازمانی، نرم افزارها و سخت افزارهایی که برای تبدیل منابع به محصول یا خدمات به کار گرفته می شود.

۱-۲- وظایف، ظرفیت ها، زیر بخش ها و حیطه عمل هر یک

بخش توسعه کارآفرینی در دانشگاه های کشور (کاراد) در حال حاضر طیف گسترده ای از دانشگاه های کشور (۳۰ دانشگاه) را در بر گرفته است. مرکز کارآفرینی در دانشگاه های کشور به عنوان بازوهای اصلی کاراد طیف گسترده ای از فعالیت های ترویجی، پژوهشی و آموزشی را در ارتباط با توسعه دانش و مهارت های کارآفرینی دانشجویان و دانش آموزان به عهده دارد.

وظایف عمده توسعه کارآفرینی در دانشگاه های کشور عبارتند از:

- ترویج روحیه کارآفرینی بین دانشجویان و دانش آموزان دانشگاهی

- ارتقا سطح آگاهی دانشجویان و دانش آموزان دانشگاهی نسبت به فعالیت های کارآفرینی -

فعالیت های تیمی و ایده سازی

- توسعه پژوهش های کاربردی در زمینه کارآفرینی و فعالیت های دانشگاهی مبتنی بر تفکر کارآفرینانه

- توسعه کمی و کیفی کارآفرینان دانش مدار

- توسعه منابع انسانی با رویکرد کارآفرینانه به جهت تحقق اهداف مشخص در برنامه چهارم و چشم انداز ۲۰ ساله

- توسعه و ارتقای علوم و مهارت های کارآفرینی و مفاهیم مربوطه

- تربیت و تامین نیروی انسانی متخصص، کارآمد و کارآفرینی

- زمینه سازی برای ایجاد انگیزه و پرورش و ویژگی های کارآفرینانه به دانشجویان

- شناسایی و هدایت نیروهای مستعد، خلاق و کارآفرین به سمت تأسیس شرکت های دانش بنیان.

- فراهم آوردن زمینه های لازم برای افزایش دانش عمومی کارآفرینی در سطح جامعه

- بررسی لازم و ارائه راه حل های علمی به منظور ایجاد بسترهای لازم در جهت توسعه کارآفرینی در کشور

- مشاوره به جامعه - همکاری و مشارکت با سایر دستگاه های فرهنگی و اجرایی در جهت فرهنگ سازی

۱-۳- وضعیت شاخص های بخش در پایان برنامه سوم (عملکرد طرح کاراد)

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری به منظور توسعه و ارتقاء سطح کارآفرینی خصوصاً ابعاد آموزش و پرورش دانشجویان و دانش آموزان مقاطع مختلف از اواخر سال ۱۳۷۹ طرح جامعی تحت عنوان طرح توسعه کارآفرینی در دانشگاه های کشور (کاراد) ارائه و اجرای آن را در ۱۳ دانشگاه شروع کرد. اهداف کلان طرح شامل، ترویج روحیه کارآفرینی و آشنایی جامعه دانشگاهی با مبانی کارآفرینی و به کارگیری آن در حرفه های شغلی بعد از فارغ التحصیلی بود. تشویق به تحقیقات پیرامون کارآفرینی در ایران در جهت دستیابی به اهدافی چون تهیه برنامه های آموزشی، انتخاب کارآفرینان نمونه دانشگاهی، تامین منابع مطالعاتی و اطلاعاتی مورد نیاز کارآفرینان، راه اندازی رشته های کارآفرینی و نهایتاً کمک به ایجاد پارک های فناوری و مراکز رشد در دانشگاه ها را می توان به عنوان رؤس اهداف و برنامه های طرح کاراد در کشور دانست.

نتایج اقدامات طرح کاراد را می توان:

(الف) تأسیس مرکز کارآفرینی در ۲۹ دانشگاه کشور (جدول شماره ۱)

(ب) برگزاری دوره ها، سمینارها و کارگاه های ترویجی و آموزشی متعدد

(ج) ارائه درس مبانی کارآفرینی

(د) راه اندازی دوره های تحصیلات تکمیلی

(ه) تالیف، ترجمه و انجام تحقیقات مربوط به کارآفرینی

(و) انجام پروژه های مطالعه ای در مراکز کارآفرینی که فرضاً در راستای توسعه فعالیت های کارآفرینی می باشند.

(ز) انجام نشستهای سالیانه مجریان و مسئولین مراکز کارآفرینی دانشگاه ها به منظور بررسی فعالیت های انجام شده و تصمیم گیری جهت بهبود وضعیت، می باشد.

(ح) انجام ترویجی با روش های مختلف

(ط) ارائه کمک های مشاوره ای، اطلاعاتی و علمی به سایر دستگاه های اجرایی

بخش دوم - جهت گیری ها اقدامات اساسی و الزام های توسعه بخش در برنامه چهارم

جدول شماره ۱- دانشگاه‌هایی که تا پایان برنامه سوم توسعه دارای مرکز کارآفرینی می‌باشند.

ردیف	نام دانشگاه	سال
۱	اصفهان	۸۱
۲	تبریز	۷۹
۳	تربیت مدرس	۷۹
۴	تهران	۷۹
۵	صنعتی اصفهان	۷۹
۶	صنعتی امیر کبیر	۷۹
۷	صنعتی شریف	۷۹
۸	شهید بهشتی	۷۹
۹	شهید چمران اهواز	۷۹
۱۰	صنعتی خواجه نصیر الدین طوسی	۷۹
۱۱	شیراز	۷۹
۱۲	علم و صنعت ایران	۷۹
۱۳	فردوسی مشهد	۷۹
۱۴	الزهرا (س)	۸۳
۱۵	بوعلی سینا - همدان	۸۳
۱۶	گیلان	۸۳
۱۷	شهید باهنر کرمان	۸۳
۱۸	کردستان	۸۳
۱۹	علامه طباطبایی	۸۳
۲۰	سیستان و بلوچستان - زاهدان	۸۳
۲۱	زابل	۸۳
۲۲	مازندران	۸۳
۲۳	یزد	۸۳
۲۴	تربیت معلم تهران (خوارزمی)	۸۳
۲۵	ارومیه	۸۳
۲۶	هرمزگان	۸۳
۲۷	بیرجند	۸۳
۲۸	علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان	۸۳
۲۹	ولیعصر (عج) - رفسنجان	۸۳

وضعیت بخش از نظر مضامین برنامه چهارم و سند چشم انداز در برنامه چهارم پنج ساله، ضمن درک خوب از نقش کارآفرینان دانا محور و تشخیص این مهم که وزارت علوم، تحقیقات و فناوری نقش استراتژیست را به عهده خواهد داشت، به وضوح به این نقش در ماده ۴۳ (بندهای الف و د) در ماده ۴۵ (بندهای الف و هـ)، ماده ۲۱ (بند ج)، ماده ۳۹ (بند ز) و ماده ۴۶ (بندی پ)، ماده ۴۸ (بند ج) ماده ۴۹ (بند الف و ب) اشاره گردیده است. همچنین در سند چشم انداز ۲۰ ساله در قسمت اهداف آرمانی (بند ۲ سند چشم انداز) بند ۹، بند ۳۷ (سیاست های ملی) و بند ۳۷ (سند کلی)، دستیابی به اهدافی چون توسعه کارآفرینی، توسعه شرکت های دانش بنیان (تاسیس ۲۰ هزار شرکت توسط کارآفرینان دانا محور تا پایان سند)، افزایش شبکه های تحقیقاتی

با رویکرد اقتصادی و نهایتاً افزایش شرکت های نوپا مستقر در پارک ها و مراکز رشد، به آن اشاره شده است.
۲- امکانات، قابلیت ها و تنگناهای توسعه بخش در این قسمت فرصت ها و تهدید های محیطی بخش توسعه کارآفرینی در دانشگاه های کشور از یک سو و توانمندی ها و کاستی های آن از سوی دیگر شناسایی شده است. این اطلاعات به اتخاذ راهبردها و راهکارهای مناسب کمک می کند.
۱-۲- فرصت ها
- افزایش کمی شکل گیری و رشد شرکت های تولیدی با فناوری بالا یا حضور کارآفرینان تحصیل کرده
- رویکرد مثبت برخی از اعضای هیات علمی و همچنین دانشجویان به موضوع

نرخ بالای بیکاری دانش آموختگان
- وجود زمینه های بکر در بخش های مختلف اقتصادی
- امکان استفاده از تجربیات سایر کشورها
- روحیه های خاص ایرانیان همانند استقلال طلبی، مبارزه طلبی
- وجود فرهنگ عمومی علاقمند به انجام فعالیت های کارآفرینانه در میان تحصیل کردگان دانشگاهی
- وجود سرشار ریسک پذیری و انجام فعالیت های اقتصادی مستقل
- گرایش جدید دانشجویان و دانش آموختگان دانشگاهی به کاربردی کردن پژوهش ها به منظور دستیابی به سود اقتصادی
۲-۲- تهدیدها
- موانع قانونی و حقوقی موجود
- مرکز کنترل بیرونی ایرانیان
- موانع فرهنگی (ملی و کسب و کار)
- کمبود اساتید متخصص
- روش های غیر منطقی کسب ثروت
- روحیه فردگرایی (عدم وجود روحیه کار تیمی)
- ریسک پذیری پایین بدلیل عدم حمایت های دولتی
- وجود شرایط مبهم و غیر قابل پیش بینی
- کمبود شدید صنعت سرمایه گذاری خطر پذیر فعال در کشور بویژه در زمینه فعالیت های کارآفرینانه دانش آموختگان و دانشجویان دانشگاهی فاقد تجربه کاری
- عدم تناسب بین علاقمندان دانشگاهی (دانشجویان و دانش آموختگان) و اساتید صاحب نظر و متخصص در این امور
- عدم برخورداری طرح کارآفرینانه های قابل اجرا (همراه با پشتیبانی قانونی) در ارتباط با توسعه مهارت های کارآفرینی و کانون تبدیل تفکر به ایده های قابل اجرای کارآفرینی
- عدم اعتماد مدیران شرکت های دولتی، بانک ها و مراکز صنعتی و سرمایه گذاری به دستاوردهای کارآفرینان دانشگاهی کشور
۳-۲- امکانات و قابلیت ها
- وجود منابع علمی در این رابطه
- امکان قرار گرفتن در رقابت علمی در این رابطه با سایر کشورها با توجه به جدید بودن موضوع در جهان و فعالیت هایی که در این راستا در سال های اخیر انجام شده است.
- ایجاد دوره های تحصیلات تکمیلی در این رشته
- وجود دانشجویان باهوش، مستعد و دارای خلاقیت و نوآوری
- وجود رشته های نزدیک و مرتبط با موضوع در اکثر نقاط کشور
- امکان استفاده از امکانات سایر بخش ها
- فراهم شدن زیر ساخت لازم در دانشگاه ها به منظور فعالیت (وجود مراکز کارآفرینی)
- فراهم بودن امکانات لازم برای دسترسی و استفاده از منابع علمی و اطلاعاتی بین المللی در رابطه با موضوع
- رویکرد دانش محور به اقتصاد ملی در سند چشم انداز و برنامه چهارم
- توجه به نظام ملی نوآوری و تکمیل حلقه های مفقوده در زنجیره نوآوری کشور
- توجه روزافزون دستگاه های مختلف به اهمیت موضوع
- وجود منابع و اعتبارات دولتی
۴-۲- محدودیت ها و تنگناها:
- نبود ساختار رسمی برای برنامه توسعه کارآفرینی در نظام آموزش عالی

- ناکافی بودن اعتبارات
- تعداد کم اساتید، مربیان و محققین کارآفرینی
- باورهای فرهنگی دانشجویان و اساتید
- استفاده از مدیران غیر متخصص در راس مراکز کارآفرینی دانشگاه ها
- عدم باور مسئولین دانشگاه ها به موضوع و اهمیت آن
- وجود تجربیات شکست خورده قبلی در موارد مشابه (همانند بهره وری و...)
- عدم وجود ارتباط شبکه ای بین فعالان موضوع
- عدم وجود راهکارهای علمی مناسب برای فعالیت در زمینه های مختلف موضوع و عدم انجام و اقبال به انجام پژوهش های مناسب و کاربردی در این رابطه
- کم توجهی به پرورش مهارت ها، کارآفرینی، خلاقیت و نوآوری در نظام آموزشی
- ارتباط کم دانشگاه ها با مراکز صنعتی، خدماتی و تحقیقاتی
- نبود سیاست گذاری کلان و حمایت لازم در این رابطه در کشور
- ضعف ساختار اداری و وجود بوروکراسی در کشور و دانشگاه ها
- وزارت علوم، تحقیقات و فناوری به عنوان متولی پرورش و توسعه کارآفرینان دانا محور که براساس برنامه چهارم و چشم انداز به آن تاکید شده فاقد امکانات و سازوکارهای لازم برای انجام این مهم است
- تقاضای اجتماعی فزاینده برای ورود به دوره های آموزش عالی و عدم تناسب بین ظرفیت فعلی پذیرش در دانشگاه ها و نیازهای آتی بازار کار
- عدم تناسب بین محتوای آموزشی با مهارت های شغلی مورد نیاز
- عدم آشنایی اعضای هیات علمی دانشگاه ها به فرآیند ها و نحوه انجام امور واحدهای تولیدی و خدماتی مرتبط با رشته تحصیلی فارغ التحصیلان
- عملکرد ضعیف نظام آموزشی عالی در راه اندازی دوره های علمی - کاربردی
- ناکارآمدی اعضای هیات علمی در تربیت نیروی متخصص مورد نیاز جامعه
- لزوم تعریف مجدد نقش آموزش عالی با توجه به شرایط و مقتضیات عصر حاضر
- فرصت های کم شغلی برای دانش آموختگان دانشگاهها
- اهداف برنامه چهارم پنج ساله و چشم انداز ۲۰ ساله در خصوص ارائه راهبردهای توسعه کارآفرینی بطور عام بسیار کلی میباشد. و نیاز به تقسیم بندی حوزه های تفکیک شده چون حوزه قانونگذاری، حوزه اجرایی کلان کشور (سازمان مدیریت) و حوزه نظام آموزشی عالی دارد
- در تمامی کشورهای صاحب تجربه در توسعه کارآفرینی عمدتاً وزارت علوم و یا وزارت تحصیلات دانشگاهی، توسعه کارآفرینی رابه عنوان برنامه ملی می دانند و با استفاده از کلیه ظرفیت های موجود در وزارتخانه و بسیج کلیه امکانات و تقسیم بندی وظایف اجرایی هر یک از حوزه های زیر مجموعه وزارت (برای تکمیل یک حلقه مشکل از زنجیره های تکمیلی به منظور پوشش کلیه ابعاد مربوط به توسعه کارآفرینی و بطور نمونه در حوزه آموزش، پژوهش، فناوری، مهارت های تکمیلی) به آن مبادرت می ورزند، در حالی که چنین امری به علت عدم تلقی از (ملی) بودن در وزارت علوم، تحقیقات، و فناوری چندان مورد توجه قرار نگرفته است.
ادامه دارد...